

№ 30 (623)
Жнівень 2016 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

bfk.by

У нумары:

- ☞ Школьнае краязнаўства: **млыны на Навагрудчыне** – стар. 3
- ☞ Стагоддзі культуры: **спадчына полацкіх езуітаў** – стар. 4
- ☞ Турыстам адрасы: **вандроўка па Гомельшчыне** – стар. 5
- ☞ Прадаўжальнікі: **ансамбль «Случчанка»** – стар. 7

14 жніўня — Медзьяны Спас (Макавей)

Волковыск.ру

Святкаванне Спаса ў царкве Святога Міхаіла ў Сынкавічах

На тым тыдні...

✓ 28 ліпеня Нацыянальны мастацкі музей Беларусі арганізаваў «Свабодны кінапаказ» аб асобах у беларускай культуры, чымі дасягненнямі можна і трэба ганарыцца – вучоных, спартсменаў, мастакоў, артыстаў і грамадскіх дзеячаў. На кінапаказе можна было ўбачыць некалькі фільмаў: пра беларускага ўсходазнаўца Іосіфа Гашкевіча; кампазітара, заслужанага дзеяча мастацтваў БССР Андрэя Мдывані; вучонага з сусветным імем Сяргея Жданка; самабытную мастачку Алену Кіш; салістку Нацыянальнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета Аксану Волкаву; беларускую спявачку, лідара музычнага калектыву «Серебряная свадьба» Святлану Залескую-Бень і іншых.

Паказ стаў першым з серыі бясплатных адукацыйных мерапрыемстваў у падтрымку выстаўкі «Свабодны музей: гарадскія легенды», якая адкрылася ў Мінску месяц таму.

✓ 28 ліпеня ў мінскай Артгасцёўні «Высокае м’ста» адкрылася выстаўка жывапісу мастака Алега Ладзісавы «Ад плюса да мінуса. І назад». На ёй прадстаўленыя працы, створаныя мастаком у перыяд з лістапада 2015 па ліпень 2016 года.

А. Ладзісаў нарадзіўся ў 1953 годзе. Скончыў Беларускае дзяржаўнае акадэмічнае мастацтваў, з’яўляецца сябрам Беларускага саюза мастакоў. Ён вызначае свой накірунак у жы-

В. Вярсоцкі. «Да вечара, Рака Сула»

вапісе як абстракцыянізм, пра гэта яскрава сведчыць як імкненне пазбегнуць усялякага намёку на кампазіцыю, так і факт адсутнасці назвы ў працаў.

✓ 30 і 31 ліпеня ў вёсцы Грудок Беластоцкага павета праходзіў міжнародны фестываль беларускай культуры «Сяброўская бяседа» – самы буйны фест беларусаў у Польшчы. Ініцыятарам імпрэзы з’яўляецца фальклорны калектыв «Ргутакі» з Грудка, які сёлета святкуе сваё 20-годдзе. У

летнім лясным амфітэатры на «Сяброўскую бяседу» сабраліся прадстаўнікі Беларускага грамадска-культурнага таварыства ў Польшчы, творчыя калектывы з Беларусі – арт-

нацкіс у якім робіцца на каларыстычнае вырашэнне палатна. На выстаўцы можна ўбачыць працы Сяргея Бальянка, Мікалая Бушчыка, Гаўрылы Вашчанкі, Віктара Вярсоцкага, Сяргея Пілата, Міхаіла Рагалевіча, Аляксандра Салаўёва, Алега Скавародкі, Уладзіміра Тоўсціка, Канстанціна Харацэвіча, Леаніда Хобатава.

✓ 6 жніўня ў аграгарадку Радамля (Чавускі раён) адбылося этнаграфічнае свята «У госці да радзімчаў». Два гады таму ў рамках праекта «Жывая гісторыя майго краю» і міні-праекта «Радамля: актыўнасць для адраджэння» тут было зладжанае першае этнасвята, заснаванае на падзеях і стылістыцы X – XII стагоддзяў. Адбылося гэта пасля таго, як археалагічныя даследаванні ваколцаў Радамлі

дазволілі абгрунтаваць гіпотэзу аб тым, што ў жыцці і гісторыі племені радзімчаў гэтыя мясціны адгрывалі важную ролю, а па адной з версій – нават з’яўляліся месцам знаходжання цэнтра племені.

Сёлета ўдзельнікаў свята чакала тэатралізаванае прадстаўленне «Падарожжа ў сіваю даўніну», заснаванае на гістарычных звестках аб падзеях X – XII стагоддзяў і прысвечанае стасункам радзімчаў з хазарамі і кіеўскімі князямі, а таксама традыцыйным заняткам, звычайам, культурным традыцыям, вераванням і абрадам гэтага племені. А прадстаўнікі клуба гістарычнай рэканструкцыі «Хірды Ваўкі» з Мазыра, якія займаюцца вывучэннем эпохі вікінгаў, прадставілі ваенна-гістарычную рэканструкцыю – баі вікінгаў эпохі сярэднявечча.

«Крупіцкія музыкі»

група «Беларусы», ансамблі «Белы птах», «Неруш», «Гомій», «Крышталікі», «Крупіцкія музыкі».

✓ 2 жніўня ў Нацыянальным цэнтры сучасных мастацтваў пачала працаваць выстаўка жывапісу са сваіх фондаў «Беларускі ландшафт».

Беларусь знакамiтая двума тыпамi краiвадiаў: выкананымi ў «суровым стылі» і больш новымi – лiрычнымi пейзажамi. Таксама сустракаецца і абстрактны, геаметрычны пейзаж,

Прысвячаецца Вялікаму Майстру

Прастора мастацкай галерэі «Універсітэт культуры» зноў ускалхнула чарговым міжнародным праектам – выставай жывапісу па выніках пленэру, прысвечанага 140-годдзю з дня нараджэння выдатнага мастака, акадэміка Расійскай імператарскай акадэміі мастацтваў Станіслава Жукоўскага.

Наш зямляк – вучань знакамітага Левітана, выпускнік Маскоўскага вучылішча жывапісу, скульптуры і дойлідства Станіслаў Жукоўскі – пакінуў вялікую творчую спадчыну, якая захапляе і ўражвае.

Менавіта на радзіме мастака – маляўнічай Пружаншчыне, у сядзібе «Жураўлінае», мастакі з Віцебска, Брэста, Гродна, Санкт-Пецярбурга, Масквы, Архангельска, Пяцігорска, Уладзіміра, Таганрога, Алушты і іншых гарадоў стваралі свае цудоўныя творы, што ўвайшлі ў экспазіцыю сёлетняй выставы.

Арганізаваная імпрэза адным з найбуйнейшых мастацкіх аб'яднанняў Санкт-Пецярбурга – Таварыствам перасоўных мастацкіх выставаў, створаным ў 2005 годзе з мэтай адрадыць лепшыя традыцыі рускага мастацтва, што грунтуецца на талентах Крамскага, Пярова, Шышкіна, Рэпіна і іншых мастакоў XIX стагоддзя.

Павел Сапоцька,

дырэктар мастацкай галерэі «Універсітэт культуры», выкладчык БДУКМ

Заслужаны мастак Расіі Аляксандр Кулемін і мастацтвазнаўца Валерый Выбаржнін

Дзе варта пабываць

Іркуцкая моладзевая грамадская арганізацыя «Крывічы» 15 жніўня ў 17.30 завітае ў Літаратурны музей Петруся Броўкі. Гэтая суполка існуе з 1997 года і падтрымлівае цікаўнасць да беларускай культуры праз шматлікія актыўнасці.

Сярод праектаў арганізацыі – студыя аўтэнтчных спеваў для дзяцей і моладзі, студыя навучання побытавым і сярэднявечным танцам, рамесная майстэрня. Вядзецца таксама навуковая дзейнасць – арганізуюцца этнаграфічныя экспедыцыі ў мясціны кампактнага пражывання беларускіх перасяленцаў у Іркуцкую вобласць, рэканструююцца беларускія народныя абрады, працуюць бібліятэка «Беларускі кнігазбор» і выдавецтва.

На вечарыне Алег Рудакоў і Вольга Галанова, каардынатары суполкі, распавядуць пра жыццё іркуцкіх беларусаў. З дапамогай відэасюжэтаў пра святы, фестывалы і выставы можна будзе дастаць ярка ўявіць дыяпазон дзейнасці арганізацыі. Будзе прэзентаваны вынік этнаграфічных вандровак па прыбайкальскіх вёсках. У якасці інтэрактыву – майстар-клас па беларускіх традыцыйных танцах (матэрыял атрыманы ў этнаграфічных экспедыцыях) і агульныя спевы народных песень.

Паводле інфармацыі арганізатараў

Нацыянальны гістарычны музей Беларусі запрашае ўсіх аматараў музыкі да «вольнага піяніна».

Кожны ахвочы, захапіўшы з сабой добры настрой, зможа прыйсці і выканаць свае любімыя музычныя творы на «вольным піяніна» ў адной з залаў музея. Мы ўпэўненыя, што ў Беларусі вялізная колькасць творчых людзей, гатовых падзяліцца сваім талентам з навакольным светам.

Правіць сябе за інструментам вы зможаце кожны дзень з 16.00 да 19.00 па мінскім адрасе вул. К. Маркса, 12.

У якасці прыемнага бонуса для музыкаў мы дорым ім і аднаму іх спадарожніку бясплатны ўваходны квіток на асноўную экспазіцыю музея!

Паводле інфармацыі арганізатараў

Грамадскае аб'яднанне «Беларускі фонд культуры», рэдакцыя «Краязнаўчай газеты» са смуткам паведамляюць аб смерці сёлета 10 жніўня на 68-м годзе жыцця кампазітара, публіцыста і грамадскага дзеяча **Алесь Уладзіміравіч РАШЧЫНСКАГА** і выказваюць спачуванні родным і блізкім нябожчыка.

Кірмаш творчасці дзіцячай бібліятэкі

Рэчыцкая гарадская бібліятэка імя А. Гайдара з годнасцю выконвае свае абавязкі па папулярнасці чытання сярод дзяцей, выходзіць да нацыянальнай культуры. Бібліятэка – месца суадносінаў розных катэгорыяў грамадзянаў, творчасці і адпачынку. Важна, што кніжны фонд папаўняецца кніжкамі на беларускай мове, дзе шмат каляровых малюнкаў, вершаў. Знешні выгляд і афармленне выставак таксама адпавядае нашаму часу. Пры бібліятэцы створаны аматарскія аб'яднанні «Мінутка», «Іскрынка» і гурток дзіцячай творчасці «Фантазэры». Вялікай папулярнасцю карыстаецца міні-музей гадзінніка, дзе сабраная вялікая калекцыя: пясочныя, механічныя, электронныя, будзільнікі, зязюляй, гадзіннікі-кулоны.

Гурток дзіцячай творчасці «Фантазэры» наведваюць усе, хто цікавіцца народнай творчасцю, хто хоча авалодаць сакрэтамі майстэрства. Гэта выходзіць беражлівае стаўленне да рэчаў нашых бацькоў, любоў да Радзімы, пачуццё гонару за яе таленавіты народ. Дзеці імкнуцца самарэалізавацца ў вырабах, таму колькасць ахвочых прыходзіць у бібліятэку на заняткі ўвесь час расце. Улетку чытальня зала ператвараецца ў творчую майстэрню: дзеці малююць, ствараюць кампазіцыі з прыродных матэрыялаў, пластыліну, паперы. Пад час творчага працэсу маленькія чытачы за сваёй розныя тэхнікі народнага мастацтва, знаёмяцца з ладам жыцця нашых продкаў.

Незвычайны кірмаш творчасці ёсць у бібліятэцы. Цэлы куфар творчых ідэяў народныя ўмельцы горада прапаноўваюць нашым чытачам, яны з задавальненнем прадстаўляюць свае вырабы на выстаўках у бібліятэцы, праводзяць майстар-класы. Не кожная з дзяўчынак умее сёння вышываць, але пасля наведвання выставак выштых карцінаў яны вучацца гэтаму няпростаму рамяству. За гэты час больш дзесяці майстроў рознага ўзросту дэманстравалі свае вырабы.

Наведваюшы выстаўку працаў В. Гошка ў тэхніцы квілінг, амаль усе дзеці паспрабавалі зрабіць сувеніры для сваіх родных. А гэта азначае, што наперадзе ў іх новыя сюжэты, сучасныя тэхнікі выканання з прымяненнем найноўшых матэрыялаў ды тэхналогіяў.

Новая выстаўка – «Жылібылі лялькі...» – для жыхароў Новарэчыцкага мікрараёна

стала прыемнай навіною. Свае самаробныя абрадавыя лялькі прадэманстравалі вядомыя ў Рэчыцы майстрыхі С. Бацунова і Л. Жаўцілава.

Ад гэтых арыгінальных вырабаў струменіць той чароўны водар, які можна адчуць толькі ў маленстве. Майстрыхі самі прыдумваюць вобразы, шыюць касцюмы. Хлопчыкам і дзяўчынкам хацелася дакрануцца да іх, зазірнуць у вочкі, прыдумаць ім сваё імя. Жанчыны расказалі дзецям аб сакрэтах вырабы такіх лялек, аб матэрыялах, з якіх яны зробленыя.

Выстаўка вязаных лялек А. Радзанавай упрыгожыла бібліятэку і прывабіла да гэтага віду творчасці многіх. Цяпер маленькія фантазэры робяць лялькі не толькі на занятках гуртка, але і дома, дзе ім дапамагаюць маці ды бабулі. Водгукі чытачоў аб дзейнасці бібліятэкі ў гэтым накірунку самыя станоўчыя.

Сёлета бібліятэка плануе наладзіць выстаўку працаў маленькіх удзельнікаў гуртка «Фантазэры». Час ідзе хутка, дзеці вырастуць і раз'едуцца, а ў памяці яны не раз будуць вяртацца ў сваю, як яны цяпер называюць, «найлепшую бібліятэку».

І як вынік нашай працы – шчаслівыя вочы нашых маленькіх чытачоў, словы ўдзячнасці ў кнізе водгукаў. Прыемна пачуць словы такіх чытачоў, калі яны гуляюць на вуліцы з бацькамі: «Гэта наша бібліятэка».

*Таццяна ІВАНІС,
бібліятэкар дзіцячай бібліятэкі
імя А. Гайдара Рэчыцкай РЦБС*

З гісторыі млыноў на Навагрудчыне

Млыны – вадзяныя, паравыя, ветракі – за апошнія некалькі дзесяцігоддзяў амаль цалкам зніклі з беларускіх краявідаў. Млыном называюць прыладу для драбнення чаго-небудзь. Самым першым млыном служыла простая ступка, крыху пазней з’явіліся ручныя каменныя жорны. Для іх працы патрабавалася мускульная сіла чалавека ці жывёлы. Развіццё тэхнікі дазволіла ўжыць для драбнення збожжа вадзяныя млыны. А пазней сталі будаваць млыны, што працавалі дзякуючы сіле ветру. Іх канструкцыя пастаянна ўдасканальвалася, разам з гэтым паляпшалася і якасць выпрацаванай мукі. У XIX стагоддзі тэхнічны прагрэс ступіў яшчэ далей, і сталі будавацца першыя паравыя, пазней і электрычныя млыны.

Практычна ў кожнай вёсцы некалі быў млын. Калі ж яго не было, то людзі малолі збожжа ручнымі жорнамі. Гэтая праца была даволі цяжкай і павольнай. Таму наяўнасць млына (ветраны, вадзяны ці паравы) шмат значыла для вясцоўцаў.

Амаль усе млыны на тэрыторыі Навагрудскага раёна ўжо дажываюць свой час. Між тым, яны пакінулі свой след у жыцці жыхароў горада і раёна і павінны заняць належнае месца на старонках гісторыі.

У былыя часы на тэрыторыі Навагрудка і раёна дзейнічала 39 вадзяных млыноў і толькі 1 вятрак на Замкавай гары ў Навагрудку.

Будаваліся вадзяныя млыны на рэках і прытоках: р. Нёман (5 млыноў), р. Валюка – левы прыток Нёмана (25 млыноў), р. Пліса – левы прыток Нёмана (7 млыноў), р. Ятранка (2 млыны). На сённяшні дзень будынок далёка не ўсіх млыноў захаваліся.

Гісторыя будаўніцтва млыноў на тэрыторыі Навагрудскага раёна пачалася ў далёкім XVII стагоддзі. У 1652 годзе з’явіўся першы вадзяны млын на беразе Нёмана ў вёсцы Дзяляцічы. На жаль, цяпер на месцы былога млына засталася пустое месца.

У канцы XVII стагоддзя быў пабудаваны першы і адзіны ветраны каменны млын непасрэдна ў Навагрудку, на заходнім краі пляцоўкі Малога замка, на месцы былой баявой

вежы. Прамавугольны ў плане (12,3 x 10,9 м), ён быў пабудаваны ў канцы XIII – пачатку XIV стагоддзя з палявога каменю і цэглы. Таўшчыня яго сценаў дасягала 2,6 м. Фундамент уваходзіў у зямлю на глыбіню каля 2 м. Ён быў складзены з вялікіх, добра падагнаных валуноў. Тэхніка будаўніцтва вежы блізкая да вежы ў Навагрудскага замка XIV стагоддзя – Шчытоўкі і Касцельнай. Узведзеная на краі крутой гары, вежа ўзвышалася над старажытным уездам на Малы замак. На рубяжы XV і

XVI стагоддзяў вежу разбурылі і перабудавалі. Да ўсіх чатырох сценаў падмурка зрабілі прыкладкі таўшчынёй 1 м і вымуравалі новую 8-гранную вежу з цэглы. Вежа прастаяла да сярэдзіны XVII стагоддзя, калі яе зноў разбурылі, а будаўнічы матэрыял скарысталі для ўзвядзення сценаў мураванага млына-ветрака. На планах канца XVIII стагоддзя за месц вежы ўжо значыцца млын-вятрак.

У перадваенныя гады ў будынку млына жылі людзі, потым была вяндрня – пабудова для вэнджання шынак, каўбасаў і іншых мясных прадуктаў, сала і рыбы. У другой палове XX стагоддзя помнік ніяк не выкарыстоўваўся.

27 чэрвеня 1996 года пабудове быў нададзены статус «Гісторыка-культурная каштоўнасць канца XVII ст. “Рэшткі каменнага млына”». Рашэннем Навагрудскага райвыканкама рэшткі каменнага млына па вул. Малы Замак былі перададзеныя ў бестэрміновае бязвыплатнае карыстанне Пятру Сіль-

вановічу. Была падрыхтаваная праектна-каштарысная дакументацыя, навуковым кіраўніком якой стаў Аляксандр Кандратаў. Распачаліся падрыхтоўчыя працы па рэканструкцыі ветрака. Былі ўстаноўлены драўляныя апорныя стойкі, ачышчаны падвал, а сцены ветрака палітыя вадой, каб ачысціць ад пылу і бруду. 20 мая 1999 года вежа абрынулася.

Будаўніцтва млына ў вёсцы Зенявічы пачалося ў Першую сусветную вайну нямецкімі акупацыйнымі ўладамі, але млын не дабудавалі. Пасля вайны заможны селянін І. Багушэвіч, які жыў у вёсцы Нізаўцы, узяў займ у банку і дабудаваў млын. Ён

Фёдаравым. Але ён хутка памёр прыкладна ў 1930 годзе. У гэты ж час у вёску Асташына прыехаў армянін Вартан Худзіян. Ён быў партызанам у Беларусі. Тут Вартан адрамантаваў млын XIX стагоддзя, пабудаваны на р. Валюка. У Вартана было чацвёрта дзяцей. У яго планах было застацца ў Асташыне на доўгі час. Але трагедыя прыйшла ў сям’ю Худзіян. Адзін з сыноў, Георгій, трапіў пад цяжкі і трагічна загінуў. Хутка і нейкі сваяк Вартана загінуў у млыне. Пасля гэтага праца на млыне спынілася, а Вартан з сям’ёй вярнуўся ў Арменію.

Толькі пасля вайны гэты паўразбураны млын быў вы-

Млын у в. Зенявічы

быў асабістай уласнасцю Багушэвіча да 1939 года. Спачатку млын быў вадзяны з вялікім драўляным колам. Затым яго замянілі турбінай.

У 1939 годзе млын пераходзіць ва ўласнасць Любчанскага прамкамбіната. У сярэдзіне 1950-х гадоў млын становіцца ўласнасцю калгаса. З канца 1950-х гадоў млын працуе ад электрычнасці. Вядома, што папярэднім млынаром быў Пётр Сцянько, які працаваў там амаль 20 гадоў. Інфармацыя запісаная са словаў Віктара Марцуля, апошняга млынара, які працаваў з канца 1990-х гадоў.

Яшчэ больш пра гэты млын нам расказала Ніна Шунько, дачка Віктара Мянцэвіча: «Гэты млын доўгі час абслугоўваў калгасы «Праўда», «Вераскава», «Новы шлях». Млын лічыўся двухузроўневым. Зерне засыпалі на другім (верхнім) узроўні, а на ніжнім узроўні ўжо атрымлівалі муку, якая па-ступала ў некалькі секцыяў. Далей яе лапатамі засыпалі ў мяхі».

У 2005 годзе млын спыніў сваю працу ў сувязі з хваробай Віктара Мянцэвіча.

Больш за ўсё млыноў было ў вёсцы Асташына. Пра «Варданавы млын», як яго называюць мясцовыя жыхары, нам расказала Валянціна Аляшкевіч, жыхарка вёскі Любча: «Яшчэ да вайны быў пабудаваны гэты млын

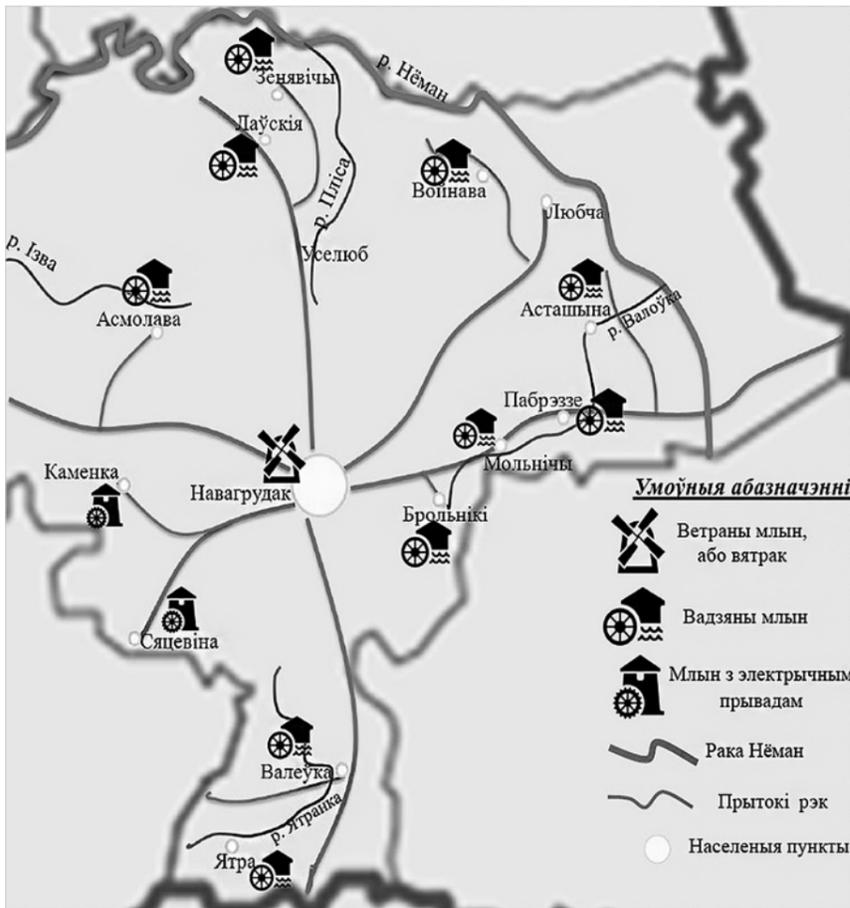
Віктар Маркуль

куплены (прыкладна ў 1956 годзе) П. Сільвановічам – карэнным жыхаром вёскі Асташына. Ён цалкам аднавіў працу млына, прыбудаваў тут жа гасцініцу ў два паверхі, выкапаў дзве вялікія сажалкі, запусціў туды рыбу.

Такім чынам, гэты млын выкарыстоўваўся не толькі па сваім прамым прызначэнні, але і як рэкрэацыйны рэсурс (тут пачалі праводзіць вяселлі, адзначалі святы). Вялікую колькасць людзей прыцягвалі сажалкі, а таксама сама рака Валюка, на якой месціўся млын (тут вырошчвалі рэдкія віды рыб, напрыклад, рачную стронгу)».

Ю́генія КАРАЛЬКО,
настаўніца беларускай мовы і
літаратуры гімназіі № 2,
г. Навагрудка

(Заканчэнне ў наступным нумары)

Стагоддзі Беларускай Культуры

Почынае з 2016-га

Культурная спадчына полацкіх езуітаў

У 1579 г., каб умацаваць каталіцкую царкву, кароль Рэчы Паспалітай Стэфан Баторый запрашае ў Полацк езуітаў з Вільні. Пятру Скаргу было даручана стварыць у Полацку езуіцкі калегіум, які быў адкрыты ў 1580 г. Цягам двух гадоў для развіцця ордэна езуітаў дзякуючы Баторыю была створаная моцная матэрыяльная база: праваслаўныя царквы, манастыры, іх маенткі (у тым ліку і Спаскага манастыра) былі канфіскаваныя і перададзеныя езуітам.

Езуіты пабудавалі на старажытным гандлёвым пляцы драўляны касцёл і першы будынак калегіума, энергічна ўзяліся за далучэнне праваслаўных да каталіцтва, ужываючы розныя формы прымусу. Гэта пацягнула за сабою абурэнне людю і прывяло да паўстання ў 1584 г. Кароль быў вымушаны зрабіць пэўныя захавы дзеля ўціхамірвання католікаў і праваслаўных: была падпісаная царкоўная ўнія, абмежаваныя правы праваслаўнай шляхты, католікі атрымалі пэўныя ільготы.

У 1654 г. расійскія войскі занялі Полацк. Супраціўленне палачанаў было аслабленае тым, што значная частка праваслаўнага насельніцтва чакала рускія войскі як вызваліцеляў ад рэлігійнага прыгнёту. Цар Аляксей Міхайлавіч вяртае адабраныя католікамі храмы праваслаўным, а каталіцкія асяродкі вымушаны пакінуць горад.

У 1667 г. паводле Андрусаўскага перамір'я Полацк быў вярнуты Рэчы Паспалітай, вярнуліся ў горад езуіты, дамініканцы і іншыя каталіцкія абшчыны. Яны зноў атрымалі адабраныя ў іх землі, паправілі паўразбураны калегіум, пабудавалі новыя храмы. У 1688 г. быў закладзены падмурак каменнага касцёла

Св. Стэфана плошчай 370 кв. сажняў, прысвечанага Стэфану Баторыю. У 1745 г. храм быў асвечаны ў гонар Ускладання чыстых шатаў Найсвяцейшага Багародзіцы. Касцёл з'яўляўся цэнтрам пры планаванні забудовы горада, быў пабудаваны па праекце італьянскага дойдзіда ў стылі віленскага барока з дзвюма вежамі вышыней больш за 53 м. Архітэктура Полацка значна змянілася, ён страціў старажытны выгляд і набыў аблічча, характэрнае для горадоў Рэчы Паспалітай. У Полацку з'явіўся шэраг каталіцкіх і ўніяцкіх касцёлаў, кляштароў як каменных, так і драўляных пабудовы. Шмат адміністрацыйных і жылых будынкаў паўстала ў канцы XVIII ст., пасля далучэння да Расійскай імперыі ў 1772 г.

У 1773 г. папа Клімент XIV распусціў ордэн езуітаў «на вечныя часы», і яны былі выдаленыя амаль з усіх краінаў, акрамя Расіі і Прусіі. Кацярына II узяла езуітаў пад сваю апеку з мэтай выкарыс-

тання іх ведаў для імперыі. Цэнтрам усіх езуітаў у Расіі стаўся полацкі калегіум, таму полацкія езуіты маглі весці

Касцёл Св. Стэфана і манастыр францысканцаў у Полацку

актыўную дзейнасць. У Спас-Ефрасіннінскім манастыры яны мелі летнюю сядзібу для іерархаў, кіраўнікоў калегіума і нават студэнтаў.

У 1780 г., пад час прыезду Кацярыны II у Полацк, на шляху ў Новую Расію (Украіну) езуіты ўдзельнічалі ва ўрачыстай сустрэчы царыцы, зладзілі цудоўную ілюмінацыю на гарадскім пляцы і каля драўлянага палаца, дзе

яна спынілася. Агляд калегіума і яго фізічнага кабінета з усімі пудамі зрабілі на яе вялікае ўражанне. Князь Падёмкін з уласных сродкаў перадаў полацкім езуітам 10 000 рублёў на будаўніцтва дома для езуіцкіх іерархаў, які, зменены перабудовамі, існуе і цяпер. Да 1920 г. у ім месцілася партрэтная галерэя (больш за 50 партрэтаў) знакамітых дзеячаў ордэна і каталіцкай царквы. У 1920 г. партрэты былі канфіскаваныя і перададзеныя ў полацкі краязнаўчы музей, адкуль у 1941 г. украдзеныя фашыстамі.

Па просьбе расійскага імператара Паўла I Папа Рымскі Пій VII аднаўляе ордэн езуітаў 7 сакавіка 1801 г., але толькі ў Расіі. Са жніўня 1802 г. яго кіраўніком стаў Габрыэль Грубер, прафесар полацкага калегіума, які здолеў увайсці ў поўны давер да Паўла I яшчэ калі той быў спадкаемцам прастола і наведваў полацкі калегіум.

У 1803 г. віленская езуіцкая акадэмія была ператвораная ва ўніверсітэт, якому падпарадкоўваліся

езуіцкія вучэльні ў імперыі падпарадкоўваліся акадэміі. Ёй жа было дадзенае права надаваць навуковыя ступені: магістра вольных навук і філасофіі, а таксама доктара тэалогіі, правоў грамадзянскага і царкоўнага. Пасведчанне аб сканчэнні акадэміі мела аднолькавую сілу з універсітэцкім. Акадэмія мела ўласную друкарню, якая ў перыяд з 1787 па 1820 гг. выдала каля 500 кніг. У 1818 – 1819 гг. у ёй выдаваўся зборнік (часопіс) «Мясячнік Полацкі» (вышла 14 нумароў).

Відавочна, што ў полацкім калегіуме, а пазней акадэміі, была створаная моцная матэрыяльная база, у тым ліку – карцінная галерэя, музей, хімічная лабараторыя, архітэктурная зала, кабінеты фізічны, натуральна-гістарычны, этнаграфічны, у якіх было безліч рэдкіх і каштоўных рэчаў, сабраных у тым ліку і Г. Груберам, які ў 1802 – 1805 гг. быў кіраўніком езуіцкага ордэна.

У фізічным кабінете было шмат прыладаў, зробленых за мяжой, але шмат было і зробленых ва ўласных майстэрнях. Гэтыя прылады мусілі ўраджаваць незвычайнымі эфектамі, напрыклад, галава, якая размаўляла; купідон, які катаўся ў вазочку; гандляр, які прадаваў тавар, ківаючы галавой. У акно было ўстаўленае ўвагнуае металічнае люстэрка: калі чалавек, стоячы ў музейнай галерэі, глядзеў у яго, то бачыў сябе нібы на крыжы Сафійскага сабора. У карціннай галерэі было шмат бюстаў (у тым ліку і Аляксандра I) і партрэтаў (сярод іх – выявы Кальвіна і Лютэра). Былі карціны Рубенса «Смерць Архімеда» і «Адшуканне магілы Архімеда», Сальватора Розы «Сабор святых пакутнікаў» і «Святая Тройца», копіі карцінаў Рафаэля, Тыцыяна і іншых. Каля вярхаду з галерэі стаялі тры драўляныя манекены ў жалезных панцырах. Былі кальчугі, тарцы, карабін даўжынёй 8 футаў (больш за 2 м) і іншыя рэчы.

У астранамічнай зале быў тэлескоп вырабу Доладна (Англія) даўжынёй 8 футаў і 30 лініяў у дыяметры; 3 рэфлектарныя тэлескопы, барометры, тэадаліты, экватарыялы, сэкстанты, квадранты, 3 астранамічныя гадзіннікі, глобусы Адамса – нябесны і зямны. У зале знаходзіліся архітэктурныя і будаўнічыя экспанаты. У скрынях шафаў змяшчаліся калекцыі розных рарытэтаў: рэчы з агату, рубіну, халцэдону – асадкі, кубкі, скрынкі для тытуню, сподачкі, пячатка, статуэткі з бурштыну (адна з іх дасягала 21 цалі (блізу 70 см), што з'яўляецца вялікай рэдкасцю). Шмат было рэчаў з слановых іклаў, у тым ліку партрэт Кацярыны II – агулам 4 125 экспанатаў.

Падрыхтаваў
Уладзімір ЦЯЛЕЖНИКАЎ
на аснове матэрыялаў
Івана Дзініса

Касцёл Св. Стэфана на малюнку Н. Орды

ўсе навучальныя ўстановы Літвы і Беларусі. Езуіты звярнуліся да Аляксандра I з просьбай аб ператварэнні полацкага калегіума ў акадэмію з правамі ўніверсітэта і наданні акадэміі права кантраляваць не толькі езуіцкія навучальныя ўстановы, але і навучальныя ўстановы іншых каталіцкіх ордэнаў. 12 студзеня 1812 г. Аляксандр I выдаў загад аб заснаванні Полацкай езуіцкай акадэміі з правамі расійскага ўніверсітэта.

У акадэміі былі створаныя тры факультэты: факультэт моваў (рускай, французкай, нямецкай, лацінскай, грэчаскай і яўрэйскай); факультэт вольных мастацтваў, філасофскіх, натуральных і грамадскіх навук (там выкладаліся паэзія, рыторыка, маральная філасофія, логіка і метафізіка; фізіка агульная, практычная і доследная; хімія, матэматыка тэарэтычная і практычная, архітэктура цывільная і вайсковая; права натуральнае, партыкулярнае і рымскае грамадзянскае, гісторыя натуральная і агульная) і факультэт тэалогіі (тэалогія дагматычная, тэалогія маральная, Святое пісьмо, права царкоўнае, царкоўная гісторыя). Упраўляў акадэміяй кіраўнік ордэна. Кожны факультэт меў дэкана. Усе

(Заканчэнне
ў наступным нумары)

Вандроўка па палескіх дарогах

Рускі пісьменнік і паэт, лаўрэат Нобелеўскай прэміі Іван Бунін казаў: «Чалавека робяць шчаслівым тры рэчы: каханне, цікавая праца і магчымасць падарожнічаць». Можна ўгадаць таксама, што падарожжы – лепшы від актыўнага адпачынку. Таму, калі вядомы фатограф, мастак, этнограф, падарожнік Уладзімір Цвірко прапанаваў мне павандраваць па Гомельшчыне, каб даследаваць і сфатаграфавачь архітэктурныя помнікі – колішнія маэнткі, цэрквы, касцёлы, капліцы, я з вялікай радасцю згадзіўся (нагадаем, што артыкулы пра У. Цвірко ў «Краязнаўчай газеце» друкаваліся ў №№ 7, 14, 21 за гэты год).

Некалі ў Уладзіміра Андрэевіча нарадзілася ідэя аб'ехаць усю Беларусь, сфатаграфавачь старажытныя архітэктурныя помнікі і напісаць пра іх,

Хойніцкага раёна. Палац з чырвонай цэглы быў пабудаваны ў 1910 г. у стылі неабарока, вакол яго быў прыгожы пейзажны парк, працавалі лесапілка,

джала яна разам са сваім мужам Эдуарда Аранда Гадлеўскім – праўнукам графа Эмерыка Чапскага. Пад час візітаў у Беларусь гэтая сямейная пара заўсёды наведвае і былую сядзібу ў Рудакова, і Станькава, дзе гаспадарылі Чапскія. Што ж, кліч продкаў – вялікая прыцягальная сіла.

На Хойніцкай мы наведалі сядзібна-паркавы ансамбль Аўраамавых у цэнтры горада і вельмі цікавую сядзібу Ястржэмскіх у в. Барысаўшчына. У в. Юравічы Калінкавіцкага раёна, у старажытным будынку калегіума, дзе месціцца мужчынскі манастыр, маю ўвагу прыцягнула копія абраза Маці Божай Юравіцкай.

паліт Кіеўскі і ўсяе Русі Макарый. У час набажэнства мясцовы храм акружылі крымскія татары, схапілі мітрапаліта і адсеклі яму галаву. Нялэнныя мошчы пакутніка Макарыя цяпер захоўваюцца ў кіеўскім Сафійскім саборы. У Скрыгалаве ёсць праваслаўная царква Святога Макарыя, побач з якой узвышаецца капліца ў гонар мітрапаліта. Мясцовыя жыхары паказалі нам месца на беразе Прыпяці, дзе быў забіты Макарый і дзе ёсць стэла, пабудаваная ў 1897 г. у памяць аб гэтай трагічнай падзеі.

У Петрыкаве сваёй прыгажосцю, залатымі купаламі прыцягнула нашу ўвагу Мікалаеўская царква, а ў в. Кашэвічы Петрыкаўскага раёна сярод магутных трохсотгадовых дубоў стаіць невялікая царква, пабудаваная ажно ў XVII ст. Наведалі мы таксама адзін з найстаражытных населеных пунктаў Беларусі – Тураў, дзе на высокім замчышчы знаходзіцца помнік асветніку Кірылу Тураўскаму. А на старадаўніх могілках стаіць царква, пабудаваная ў 1810 г., і помнік военачальніку, найвышэйшаму гетману ВКЛ Канстанціну Астрожскаму, які ў бітве пад Оршай са сваім 30-тысячным войскам атрымаў перамогу над маскоўскім 80-тысячным войскам. Памёр К. Астрожскі ў Тураве.

Па дарозе дадому завярнулі ў колішнюю мястэчка, а цяпер вёску Ленін, што за 4 кіламетры ад аўтамабільнай дарогі Мінск – Мікашэвічы. Назва вёскі не мае нічога агульнага з імем правадыра пралетарыяту. Па адной з легендаў, адзіная дачка мясцовага памешчыка, прыгажуня Лена, некалі ўтапілася ў рацэ Случ, і засмучаны бацька ў памяць пра яе назваў паселішча. Існуе таксама паданне, што ў XVI ст. слупкі князь Юрый Алелькавіч назваў гэтае мястэчка імем сваёй каханай — князёўны Алены.

Некалі большасць насельніцтва мястэчка складалі яўрэі. У гады вайны амаль усіх іх знішчылі фашысты – аб гэтым сведчыць мемарыял ахвярам каля ўваходу на старажытныя яўрэйскія могілкі. Яны займаюць значную плошчу, унікальнасць іх у тым, што амаль усе надмагіллі выкананыя з дрэва, на іх выразаныя надпісы на яўрэйскай мове. Падобна, такіх могілак няма больш не толькі ў Беларусі, але, магчыма, і ў Еўропе. А на праваслаўных могілках вёскі збераглася драўляная каплічка, пабудаваная ў 1861 г. з нагоды скасавання прыгону. Па прыездзе ў Мінск дасведчаныя людзі паведамілі У. Цвірко, што апошнім часам

Стэла на месцы, дзе быў забіты мітрапаліт Макарый

Драўлянае надмагілле на яўрэйскіх могілках у в. Ленін

у вёску Ленін наезджаюць «гастралёры» на машынах з расійскімі нумарамі. Яны наведваюць яўрэйскія могілкі, здымаюць з магілаў драўляныя помнікі і звоззяць іх у невядомым напрамку.

Праехаўшы за два дні па дарогах Палесся амаль паўтары тысячы кіламетраў, стомленыя, але з вяцёлым настроем, мы вярнуліся дамоў. Пад час падарожжа я даведаўся, якая нястрымную энергію мае У. Цвірко, які ён цудоўны суразмоўца. Каштоўныя фотаздымкі, зробленыя пад час падарожжа, уойдуць у багата ілюстраваны даведнік аб архітэктурных помніках 17-і населеных пунктаў Гомельшчыны.

Лявон ЦЕЛЕШ,
г. Дзяржынск
Фота аўтара

Фота Алеся САЧАНКІ

Сядзіба Аўраамавых у Хойніках

каб як мага больш людзей даведаліся пра нашае багатае мінулае. Бо і цяпер знаходзяцца людзі, якія сцвярджаюць, што гісторыя нашай краіны пачынаецца з 1917 г., а культуру нам прынеслі большевікі. У. Цвірко – адзін з тых, хто абвясціў доммыслы нашых нядобрабычліўцаў. Ён умоўна падзяліў Беларусь на «выспачкі» – маршруты, дзе ёсць цікавыя старадаўнія помнікі архітэктуры, і са сваім заўсёдным спадарожнікам фотаапаратам даследуе іх і робіць здымкі.

Усяго ў падарожніка набралася 150 маршрутаў. Першы даведнік У. Цвірко з серыі «150 залатых маршрутаў маёй Беларусі» выйшаў у свет летась у выдавецтве «Турынфо» і адразу зацікавіў краязнаўцаў і ўвогуле ўсіх, хто неабякава да гісторыі нашай зямлі. Са сваіх падарожжаў У. Цвірко прывозіць таксама гісторыі і легенды. Фотаздымкі Уладзіміра Андрэевіча дэманстраваліся ў Мінску, цягам месяца з лішнім іх маглі пабачыць гамяльчане.

Выехалі мы з Дзяржынска недзе каля 6-і раніцы і гадзіны праз чатыры былі каля сядзібы Ваньковічаў у в. Рудакова

гарэлачны завод, дзейнічала школа для сялянскіх дзяцей. Зараз ад прыгожага будынка засталіся амаль руіны, парк здзічэў і зарос хмызняком. Нам давялося ў дзве сякеры секчы драбналессе, каб зрабіць якасныя фотаздымкі палаца. Сядзібу неаднаразова наведвала нашчадак роду Ваньковічаў, жыхарка ЗША Аляксандра Ваньковіч. Прыяз-

Арыгінал абраза, які ўпершыню згадваецца ў 1630 г., мне давялося сёлета ўбачыць у адным з касцёлаў Кракава, дзе ён знаходзіцца з XIX ст. Паводле дамоўленасці абраз павінен быць вернуты ў Юравічы, дзе знаходзіцца больш за два стагоддзі і прыцягваў шмат паломнікаў. Уражвае памерамі гмах касцёла, пабудаванага ў XVIII ст. Цяпер будынак патрабуе рэстаўрацыі.

Цікавыя помнікі архітэктуры XVII – XIX стст. мы даследавалі і сфатаграфавалі ў Нараўлянскім і Ельскім раёнах. А ў Мазыры наведвалі крыпту ў Свята-Міхаілаўскім саборы. У 1930-я гг. органамі НКУС Палескай вобласці сабор быў ператвораны ў турму, дзе трымаці «ворагаў народа». Там жа, у царкве, іх расстрэльвалі, а целы пакутнікаў скідвалі ў склеп пад царквою. У гэтай турме было вынесена больш за 2 000 смяротных прысудаў. Цяпер у крыпце дзейнічае ніжні храм у гонар Новапакутнікаў, дзе ў дзвюх трунах ляжаць 60 чалавечых прастрэляных чарапоў. Крыпту наведваюць шматлікія турысты і вернікі.

Шмат уражанняў засталася ад наведвання в. Скрыгалаў Мазырскага раёна. У 1497 г., па дарозе з Вільні ў Кіеў, вёску наведваў мітра-

Крыпта Свята-Міхаілаўскага сабора

Косаўскія брукаванкі

Дарогі... Ніці, ці, як іх вобразна называюць, артэрыі матухны Зямлі. Бягуць, не канчаюцца. Ад горада да горада, ад вёскі да вёскі, ад сядзібы да сядзібы, і па ўсім свеце. Цяжка было нам, малечы, разгадаць загадку, што прапанавала настаўніца: «Ляжыць Кася, на ўвесь свет расцяглася. Як устане, то да неба дастане». Доўга гадалі, урэшце нехта з нас радасна выгукнуў: «Гэта ж дарога!» Узкая і шырокая, пакрытая частая і прамая, грунтовая і насыпаная, а цяпер вась і з цвёрдым пакрыццём. Яна вабіць чалавека за гарызонт, кліча ў нязведанае. Парознаму называліся дарогі: тут табе і гасцінец, і тракт, і бальшак, і шаша, і сучасныя шматпалосныя аўтабаны. Але адно найменне шляху чамусьці згубілася, выпала з гэтага сінанімічнага шэрагу – дарогі-брукаванкі.

Кажуць, не конь вязе, а дарога. А дарогі ў Беларусі, лясной, балоцістай, у стужках шматлікіх рэчак ды рачулак, былі малапрыдатныя да язды. Сяляне, як, зрэшты, і шляхта, не ехалі далей ваколціцы, бліжэйшага горада, цалкам забяспечваючы сябе і ежай, і вопраткай. Мабыць, з гэтай прычыны непрыглядны стан дарог іх зусім не турбаваў. А вась замежным падарожнікам гасціцы прыносілі шмат непрыемнасцяў. Пасол Свяшчэннай Рымскай імперыі Сігізмунд Герберштэйн, едучы праз Беларусь у Масковію ў 1527 годзе, занатаваў: «Нязмерныя лясы, дарогі, заслоненыя дрэвамі з навіслымі галінамі, часта затрымлівалі нас. Мы настойліва прарываліся праз гэтыя перашкоды: ламалі галлё, ссякалі дрэвы, гацілі гаць». Ехалі яны летам. А каб гэта было вясною ці восенню? Найлепей падарожнікам было зімою: вырочалі замерзлыя рэкі.

У канцы XVI – пачатку XVII стагоддзя назіраецца інтэнсіўнае ўзвядзенне будынкаў з даўгавечных матэрыялаў (добры прыклад Еўропы!) – чырвонай цэгля і бутавыя каменю. Якраз у гэты час завяршаецца будаўніцтва Мірскага замка, узводзіцца палацава-паркавы комплекс у Нясвіжы, палац Сапегаў у Ружанах, ратушы-камяніцы ў Слуцку, Нясвіжы, Гродне, Віцебску, Клецку, мураваныя культуравыя збудаванні: касцёл у вёсцы Камаі (цяпер Пастаўскі раён), касцёл у вёсцы Гнезна (цяпер Ваўкавыскі раён) і інш. У нашай мове пачынаюць шырока ўжывацца запазычаныя з поль-

скай мовы словы: брук, брукаванка, брукаваць. Не толькі пад'язныя шляхі да панскіх сядзібаў, падворкі ўжо брукаваліся, выкладваліся каменем. У дакуменце, датаваным 1615 годам, чытаем: «*Мешчане его милости Косовские местские коштом и накладом немалым переи (вуліцы. – А.З.) мостить и бруковать хочуть. Направуючи тые месца и переезды трудные мостом и бруком, мешчане его милости Косовские немалый бы кошт и наклад подеймовати (браць на сябе расходы, выдаткі. – А.З.) мусели*». Як бачым, косаўцы на выдаткі не глядзелі, бо «камору збудовалі і мыта брали». Вядома, што Косава ляжала на старадаўнім шляху з Вільні на Валынь, «дорозе звычайной, звечной». За праезд мясцовыя купцы плацілі 1 грош з кожнай капы грошай у кошце тавару, замежных – 2 грошы з капы (за адзін грош у той час можна было купіць дзве курыцы. А.З.).

А 3 кастрычніка 1631 года на сесіі Слонімскага земскага суда (суддзя Міхал Палубінскі. – А.З.) разглядалася справа аб перадачы Стэфанам Кандзежаўскім свайго маёнтка Харошча на карысць «яе міласці пані Марыны з Хальча Халецкай, маці і дабрадзеікі нашай». У інвентары, складзеным 23 красавіка 1631 года і прадстаўленым на суд, апісваецца сам памешчыцкі двор, «агароджаны плятнем і выкладзены каменем».

У 1626 годзе Мікалай Трызна, падкаморы слонімскага, у Быцені пры кляштары заклаў каменную царкву і забрукаваў гандлёвую плошчу. Звычайна, калі будавалі новую царкву ці касцёл, абносілі іх каменнай агароджай.

У газеце «Літоўскія епархіяльныя ведамасці» за 30 студзеня 1886 года паве-

дамляецца: «Дадзена архіпастырскае дабраслаўнае Яго Праасвяшчэнства ахвяравальнікам, якія асабліва пастараліся пры пабудове званіцы і агароджы Вялавіцкай царквы Слонімскага павета, царкоўнаму старасту (на той час абавязкі яго выконваў Адам Кляменцэвіч Зыбайла. – А.З.), прыхаджанам, членам царкоўнага апыкунства і Косаўскаму валасному старшыне Андрэю Карповічу, за іх самаахвярную працу з выдачай Карповічу пахвальнага ліста».

Мелі каменныя агароджы царква і касцёл у Косаве, царквы ў Альбе і Бусыжы. У 1865 годзе ў вёсцы Міронім пабудавалі царкву з каменю і цэглы, а ў 1894 годзе міронімцы на свае грошы ўзвялі вакол яе мураваную агароджу з брамай.

У жніўні 1914 года пача-

жыткамі рушылі на ўсход, у бежанства. Некаторыя засталіся. З розных прычынаў, найболей па беднасці: не было каня, малыя дзеці. Былі такія, якія згаджаліся лепш памерці, чым пакінуць

946 кіламетраў. Былі выкладзены каменем вуліцы ў павятовым горадзе Косава, у мястэчках Быцень, Ружаны, у Івацэвічах, у Песках, у вёсках Гошчава, Квасевічы, Старажоўшчына, Лазаўцы, забрукаваная дарога з Быценя да Слоніма, пад'езды да чыгуначных станцыяў Івацэвічы, Косава-Палескае.

Звычайна рабіліся так: збіраўся грамадскі сход, на якім вызначаліся выдаткі па брукаванні вуліцы, найме брукароў і аплаце іх працы. Каменне кожны гаспадар нарыхтоўваў сам, таксама як і пясок, жвір на падсыпку. За дзень брыгада з чатырохпяці чалавек магла забрукаваць 10 – 15 метраў вуліцы. Галоўнымі прыладамі працы рабочых былі драўляная рэйка, жалезны малаток, кельня. Брукары, якім даводзілася цэлы дзень стаяць на каменях, мелі мяккія накаленнікі. Улетку працавалі раніцай і вечарам, а днём, у спякоту, адпачывалі. Усе брукаванкі ў населеных пунктах былі ніжэй за сядзібныя пляцы: вада не павінна была сцякаць з вуліцы ў агароды (як гэта здарэцца цяпер). Шмат дзе клалі трагатуры, ходнікі, іх рабілі з квадратных бетонных плітаў, далей ішлі бар'еры, рыштокі (канавы для сцякаў) і ўжо само брукаванае палатно. Парадак на вуліцы падтрымлівалі гаспадары. Прайдучы каровы, вядома, насядзяць, тады кожны насупраць свайго дома падбярэ, нават змые. Не давалі расці траве па бруку, вырывалі яе, выпшчывалі. Бялілі вапнаю бар'еры. Чысціна была на вуліцы!

Пасля вайны, у канцы 1950-х – пачатку 1960-х гадоў, з Івацэвічаў праз Елкі, Гічыцы да Святой Волі таксама паклалі брукаванку. Але каменне прывозілі аднекуль цягнікамі, у вагонах. На дарогу дастаўлялі машынамі. І брукары, і вадзіцелі былі не мясцовыя, прыезджыя.

Неўзабаве на змену каменню прыйшлі бетон, асфальт.

Старэйшыя людзі добра памятаюць брукаванкі. Цяпер жа яны сталі экзотыкай, дзівам. Трэба, пакуль не позна, захаваць брукаванкі як помнікі матэрыяльнай культуры.

...Косава. Летняя раніца, сонца яшчэ не ўзыхло, і ўсё агорнутае лагоднай мяккай сінню. Бацька пугай падганяе каня, за яго спінай мама ды я: мы вяртаемся з радзінаў ад бацькавай сястры да сябе ў Заполле. Дамы, пласты, дрэвы, вуліца спяць. І толькі цокат капытоў ды звонкае бразгаценне колаў па квяцістым бруку будзяць прастору. Гэта першы ўспамін з майго дзяцінства.

Алесь ЗАЙКА,
в. Заполле
Івацэвіцкага раёна

лася Першая сусветная вайна. Уся Беларусь стала месцам жалбы і маркоты. Здольныя да ваеннай службы мужчыны былі мабілізаваныя, ваявалі. Хутка фронт наблізіўся і да нашых мясцінаў. Большасць людзей, напалованыя расказами пра зверствы кайзераўскіх салдатаў, гарачым вераснем 1915 года з няхітравымі па-

Легенда пра Чырвоную валокі

Шмат часу прайшло з тых падзеяў. Ніхто цяпер не ведае, ці так яно было, ці іначай. Але праз стагоддзі дайшла да нас прыгожая легенда.

Андрэй расплюшчыў вочы. Было цёмна. На небе праз хмары дзе-нідзе прабівалася святло далёкіх зорак. Андрэй глядзеў на зоркі і не мог зразумець, дзе ён. Усё цела было нібы чужое, налітае нейкім цяжарам, моцны боль працінаў наскрозь. Рыцар усё ўспомніў.

Быў бой – страшная сеча. Іржанне і тупат коней, металічны звон зброі, дзікія крыкі і цяжкія стогны параненых – усё злілося ў адзін жудасны, невыносны гук... «Колькі я тут ляжу? Напэўна, прайшло ўжо шмат часу, бо цяпер ноч», – падумаў ён.

Зоркі то ярчэлі на небе, то зніклі за хмарами. Раптам яны закружыліся ў нейкім незразумелым карагодзе, і Андрэй страціў адчуванне рэальнасці.

У часы грамадзянскай вайны 1432 – 1436 гадоў у Вялікім Княстве Літоўскім войскі князя Свідрыгайлы Альгердавіча, якога падтрымлівалі праваслаўныя князі і феодалы, праціўнікі збліжэння з Польшчай, і вялікага князя літоўскага Жыгімонта Кейстутавіча ў 1433 годзе захапілі Крэва, спалілі яго і рушылі да Маладзечна, якое пазней вынішчылі.

Паміж вёскамі Палачаны, Капачы і Груздава, каля рэчкі Цвечень, адбылася бітва – жорсткая і крывавая. Войскі Свідрыгайлы перамаглі, узяўшы ў палон шмат ваяроў, а забітыя засталіся на полі бою, якое ў народзе называлі Чырвонай валокі, бо зямля набрынула крывёю, нібы дажджавой вадой. Войскі рушылі далей праз Капачы на Заслаўе, Менскі Барысаў, несучы на сваім шляху смерць, пажары і гора па літоўскай зямлі.

Ласкавыя сонечныя промні далікатна дакраналіся да твару. Андрэй апытомнеў. Ён расплюшчыў вочы і адразу прымружыўся. Была раніца. Смага. Цела ныла тупым, назойлівым болем. Паварушыўся, паспрабаваў падняцца; пасля некалькіх няўдалых спробаў усё ж удалося. Перад вачыма Андрэя паўстала поле бою: навокал у самых розных позах ляжалі забітыя. Яшчэ ўчора гэта было войска – людзі, поўныя энергіі, поўныя надзеяў і планаў, а цяпер тое было ў мінулым, якое нічым не паправіш і не вернеш. Толькі чорныя вароны зляталіся з усіх бакоў на лёгкую здабычу. Андрэй

шкандыбаў праз поле, абмінаючы цэлы забітых. Ён доўга блукаў па болоцістых узлесках, зарослых кустоўем, як раптам убачыў крынічку. Яна выбівалася на паверхню з купінкі і цягла нясмелым ручайком, хаваючыся ў кустах.

«Гэта маё выратаванне», – падумаў паранены, засмяглы чалавек. Ён прыпаў да крынічкі, як гэта робяць лясныя звяры, каб хутчэй наталіцца жыватворнай вадою...

...Андрэй расплюшчыў вочы. Ён не мог зразумець, дзе знаходзіцца, бо ляжаў у хаце. Да яго даносіліся ціхі галасы – мужчынскі і жаночы. Па ўсім, гаворка ішла пра яго:

– Дык дзе ж гэта, Юрка, вы з Ігнатам пана знайшлі?

– Каля крынічкі Груздаўскай ляжаў непрытомны. А Ігнат убачыў яго і мяне паклікаў, як сена насілі. Кажы: «Глян, тата, пан ляжыць у крыві ўвесь, пэўна, дапоўз нека ад Капачы. Казалі ў вёсцы, што пабітых там не злічыць. Усе чыста пасечаныя. Дык казалі, што капацкія і груздаўскія мужчыны возяць іх хаваць».

– Няйначай, абраз Божай Маці, што пан насіў на грудзях, і дапамог яму.

– Так, без Боскай дапамогі тут, пэўна, не абышлося, бо як ён дабраўся да крынічкі з такімі ранами – дзіва!

У войску Свідрыгайлы змагаўся намеснік смаленскі, рыцар Андрэй Саковіч. Яго, цяжка параненага, знайшоў мясцовы селянін, які жыў каля вёскі Груздава. Гэты селянін разам з сынам і прынес параненага дамоў.

За сваё цудоўнае выратаванне Андрэй Саковіч даў абяцанне ўзвесці храм у гонар заступніцтва Божай Маці, абраз якой насіў на грудзях.

Ён аддзякаваў селяніну тым, што пабудаваў за свой кошт дамы яго сынам. Так узнікла вёска Блудава, дзе блудзіў (так кажуць мясцовыя. – «КГ») паранены рыцар. Значна пазней вёска Блудава і Груздава зліліся.

У 1448 годзе была пабудаваная Груздаўская царква каля той крынічкі, якая наталіла смагу ваяра.

Абраз Багародзіцы стаў запрастоўным у новым храме. Для Груздаўскай царквы Саковіч ахвяраваў абразы, якія ён загазаў у полацкіх іканапісцаў.

Добрыя песні спявае «Случчанка»

*Люблю Беларусь я
Зблізі і здаля,
У зоркавы шлях я веру:
Жыве Беларусь,
Дарагая зямля,
Пад зоркай Максіма –
Венерай.*

(Уладзімір Немізанскі)

Горад Слуцк славіцца сваімі цудоўнымі краявідамі і вядомы бадай што ва ўсім свеце слуцкімі паясамі. Таленавітыя і жыхары гэтага горада, але іх таленты – з'ява не спантанная, яны складаліся цягам стагоддзяў.

Пры Слуцкай аб'яднанай арганізацыі Беларускага таварыства інвалідаў, старшынёй якой з'яўляецца Лідзія Мандзіч, энтузіясты стварылі ансамбль «Случчанка». Кіруе калектывам музыка Дзмітрый Рыбак, а стараста ансамбля – Ніна Бабко, якая ўвогуле без песні не ўяўляе свайго жыцця. Усе ўдзельнікі «Случчанкі» ўжо на пенсіі, але ж хіба душа можа быць пенсіённай? Валянціна Баравік, Валерый Кузняцоў, Сяргей Бельскі, Клаўдзія Чыгір – усе яны з дзяцінства ад маці, ад бабуляў атрымалі ў спадчыну любоў да народных песень. Ніна Кручко і Мая Кузміничук выступаюць у калектыве як салісты.

Спачатку «Случчанка» спявала ў сваім горадзе, потым выступіла на свяце ў Мінску, і ўзнагародай самадзейным артыстам стала запрашэнне на «Славянскі базар» у Віцебск. Там яны годна прадставілі і ўславілі Слуцкі край. Варта сказаць, што і адзел ідэалагічнай работы, культуры і па справах моладзі Слуцкага райвыканкама моцна падтрымлівае гэты самадзейны калектыв.

Я рады, што даўно знаёмы з гэтымі людзьмі, якія так любяць свой край і нашыя беларускія песні. У добры шлях, «Случчанка»!

Мікола КОТАЎ, пазаштатны карэспандэнт

Тамара БЯРЭЗІНА, г. Маладзечна

Вішнёвы калейдаскоп

Уздоўж

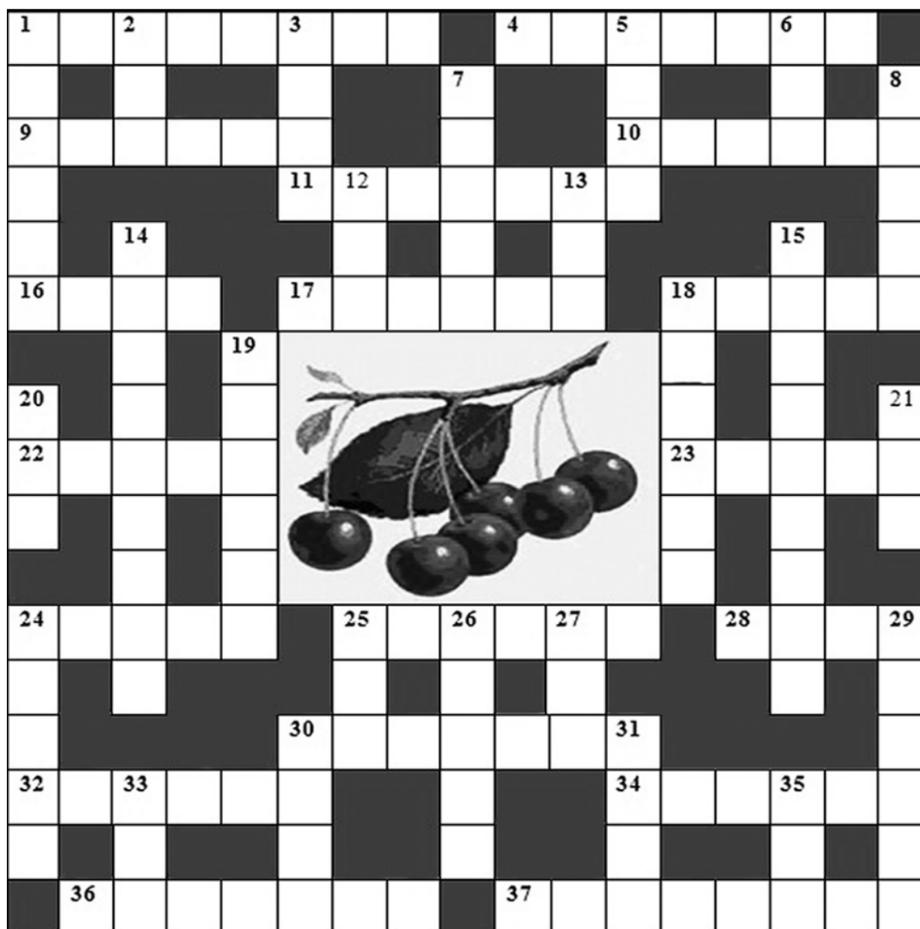
1. «Ой, у чыстым полі вішнёў сад, // А ў тым садочку – ...». З беларускай народнай песні «Ой, у чыстым полі». 4. «Адна вішанька высокая, // Другая нізка. // Адна ... далёка, // А другая блізка» (прып.). 9. Салодкая густая маса з фруктаў, кавы або шакаладу, часта з арэхамі. 10. «Пахнуць пераспелыя ..., // Чую подых кожнага лістка». З верша Максіма Танка «Дарогай з сенажаці». 11. Рэчыва, якім абмазваюць што-небудзь. 16. Куст бульбы, цыбулі, вывернуты з зямлі. 17. «Паспявае ў куточку ..., // Ёсць парэчкі, і бульба нічога». З верша А. Быкава «На дачы ў паэткі». 18. Азёрны або ліманны іл як лекавы сродак. 22. Бакавая паверхня дарожнага насыпу. 23. Багатыя вітамінамі ягады, якія незаслужана ахрысцілі дурніцамі або п'яніцамі. 24. «Адна кветачка – для пчолкі, // Другая – для матылька, // Трэцяя – на ...». З верша Максіма Танка «Як збіраць кветкі». 25. Збор газпей з пачастункам. 28. Стромкая скала. 30. «Будзе тут бярозка, // Будзе тут ...». З верша Янкі Купалы «Перад Сёмухай». 32. ... чорная; гатунак вішні заходнеўрапейскага паходжання, распаўсюджаны ў Беларусі. 34. Начная лямпачка. 36. Дваранскі тытул вішанек у казцы італьянскага пісьменніка Д. Радары «Прыгоды Чыпаліна». 37. У кожнай ягады свая ... (прык.).

Упоперак

1. «Зіма. Ад інею ... // Перахіліўся за

парканы». З верша Максіма Танка «Зіма». 2. Гібрыд аднагорбага і двухгорбага вярблюдаў. 3. Травяністая расліна, якая часта сустракаецца ў беларускім песенным фальклоры. 5. Хітры, як ..., а баязлівы, як заяц (прык.). 6. 14-я літара грэчаскага алфавіта. 7. Службовая асоба пры дыпламатычным прадстаўніцтве. 8. «Каля саду хадзіла // Ды шчыпала вішні, // Дай жа, божа, кавалера // Ды пад мае ...». З беларускай народнай песні «Чабарок». 12. «Ой, я молада, як вішанька ў полі, // Не даў жа мне ... ні шчасця, ні долі». З беларускай народнай песні «Ой, я молада». 13. Частка пакоя. 14. Тое, што і клубніцы. 15. Яркі чырвоны сакаўны, кіслыя ягады, смакам нагадваюць гранат; спець у ліпені-жніўні. 18. Ягадкі любіць дзень, ... – ноч і цень (прык.). 19. Гатунак вінаграду. 20. «Вішнёвы ...». П'еса рускага пісьменніка А. Чэхава. 21. Чалавек, які суправаджае турыстаў. 24. Страва, прыгатаваная з гародніны. 25. Насценнае асвятляльнае прыстасаванне. 26. ... цвіце – пах добры, вішня цвіце – вачэй не адарваць (японская прык.). 27. Партовае збудаванне для рамонту суднаў. 29. Вінная ягада, плод смакоўніцы. 30. Аўта- або мотагонкі на спецыяльных спартыўных машынах. 31. Гатунак яблыкаў. 33. Зямельная мера ў некаторых краінах. 35. «На палянцы, нібы знічак, // ... насыпала сунічак». З верша А. Зэкава «Суніцы».

Склаў Лявон Целеш

ЖНІВЕНЬ

21 – Машэнскі Уладзімір Анатольевіч (1941, Расія), дырыжор, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі, педагог, дзеяч Беларускай Праваслаўнай Царквы – 75 гадоў з дня нараджэння.

21 – Паслядовіч Макар Трафімавіч (1906, Пухавіцкі р-н – 1984), пісьменнік, аўтар гумарыстычных апавяданняў, літаратурных пародыяў, нарысаў, п'есаў, твораў для дзяцей – 110 гадоў з дня нараджэння.

21 – Чаропка Вітаўт (Віктар Кузьміч; 1961, Мінск), пісьменнік, гісторык, журналіст – 55 гадоў з дня нараджэння.

22 – Буйніцкі Ігнат Цярэнцьевіч (1861, Глыбоцкі р-н – 1917), акцёр, рэжысёр, тэатральны дзеяч, стваральнік беларускага нацыянальнага прафесійнага тэатра – 155 гадоў з дня нараджэння.

23 – Герберштэйн Зігмунд (Сігізмунд Герберштайн; 1486, Славенія – 1556), нямецкі барон, дыпламат, падарожнік, які ў сваёй працы «Запіскі аб маскоўскіх справах» прывёў гісторыка-этнаграфічныя, палітычныя і культурныя звесткі пра Беларусь, – 530 гадоў з дня нараджэння.

23 – Дзяруга Аляксандр Анісімавіч (1901, Мінск – 1979), дзеяч самадзейнага мастацтва, заслужаны дзеяч культуры Беларусі (1961) – 115 гадоў з дня нараджэння.

23 – Крапівін Сяргей Сяргеевіч (1956, Свіслацкі р-н), журналіст, краязнаўца – 60 гадоў з дня нараджэння.

24 – Альбіцкі Юрый Паўлавіч (1931, Расія – 1996), мастак кіно, жывапісец, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1982) – 85 гадоў з дня нараджэння.

24 – Грыгаровіч Ядвіга Дамінікаўна (1946, Бабруйскі р-н – 2011), вучоны ў галіне педагогікі, арганізатар падрыхтоўкі спецыялістаў сферы культуры, дзяржаўны дзеяч, заслужаны работнік адукацыі Беларусі, выдатнік адукацыі Беларусі – 70 гадоў з дня нараджэння.

24 – Маркавец-Бартлава Валянціна Пятроўна (1951, Докшыцкі р-н), майстар габеленаў, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі ў галіне літаратуры, мастацтва, архітэктуры (2004) – 65 гадоў з дня нараджэння.

24 – Саковіч Юльян (1906, Сморгонскі р-н – 1943), дзеяч нацыянальна-вызваленчага руху ў Заходняй Беларусі – 110 гадоў з дня нараджэння.

24 – Чарапук Янка (Іван Антонавіч; 1896, Гродзенская губ. – 1957), палітычны і

грамадскі дзеяч беларускага замежжа – 120 гадоў з дня нараджэння.

25 – Акрэйт Станіслаў Станіслававіч (1836, Расія – 1922), беларускі і расійскі журналіст, мемуарыст, белетрыст, удзельнік паўстання 1863 – 1864 гг. – 180 гадоў з дня нараджэння.

25 – Дэкларацыя аб дзяржаўным суверэнітэце БССР (Мінск; прынятая Вярхоўным Саветам БССР 27 ліпеня 1990 г.), акт урачыстага абвешчання суверэнітэту краіны, першы афіцыйны крок да незалежнасці Беларусі – 25 гадоў з часу набыцця статусу канстытуцыйнага закона.

25 – Праскураў Васіль Фёдаравіч (1926, Дубровенскі р-н – 1987), пісьменнік, публіцыст, заслужаны дзеяч культуры Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя П. Лепяшынскага (1986) – 90 гадоў з дня нараджэння.

25 – Салтук Алег Уладзіміравіч (1946, Шумілінскі р-н – 2015), паэт, лаўрэат Літаратурнай прэміі імя У. Караткевіча (2000), прэміі Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі (2007), Рэспубліканскага конкурсу на лепшы літаратурны твор года «Залаты Купідон» (2012) – 70 гадоў з дня нараджэння.

27 – Лада-Заблоцкі (Заблоцкі-Лада) Тадэвуш Гіляравіч (1811, Сенненскі р-н – 1847), паэт, перакладчык – 205 гадоў з дня нараджэння.

27 – Ламановіч Ніна Іосіфаўна (1951, Асіповіцкі р-н), харавы дырыжор, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі, лаўрэат спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусі (1998), народная артыстка Беларусі (2010) – 65 гадоў з дня нараджэння.

27 – Новік-Пяюн (сапр. прозвішча **Новік**) **Сяргей Міхайлавіч** (1906, Нясвіжскі р-н – 1994), паэт, празаік, кампазітар, культурна-асветны дзеяч, аўтар вершаў, апавяданняў, п'есаў, каля сотні песень і раманаў – 110 гадоў з дня нараджэння.

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 29

Уздоўж: 5. Касцы. 7. Чырвань. 8. Аніс. 10. Ноч. 11. Шукальнік. 14. Туман. 15. Пах. 16. Бачок. 17. Лета. 18. Вазы. 21. Сэрца. 22. Ода. 24. Вецер. 28. Брыгадзір. 30. Цёця. 31. Вока. 32. Трамень. 33. Пакос. 34. Сонца.

Упоперак: 1. Агенцтва. 2. Шышка. 3. Звалка. 4. Юнона. 6. Сена. 9. Смоква. 12. Салатніца. 13. Дабрадзей. 19. Чыснец. 20. Перавага. 23. Дратва. 25. Выдра. 26. Дзень. 27. Сцёк. 29. Воін.

Уладзімір ДУБОЎКА

Усход сонца на Прыпяці

*Як мур з важкіх вялізных скал,
Дубровы ў змроку над ракою.
Лаза, чарот, трысцё – як вал.
Туман закрыў іх пеляною.*

*Над верхавінамі дубоў,
Цераз зубчатых вяршыні,
Струмень барвовых аганькоў
Затрапятаў на небе сінім.*

*Як бёрда, змрок. А неба – шоўк.
Шоўк цёмна-сіні, васільковы.
Ён на аснове. А на ўтоку
Ідзе струмень шматкаляровы.*

*Плыве тканіна у прастор,
Над ёй схіліўся ціхі золак.
Ён вышывае свой узор
Адразу ў некалькі іголак.*

*І кветы казачныя ў ім,
І птушкі з крыллем распасцёртым.
Цудоўны, казачны кілім
Лёг над гаімі і над светам,*

*Адлюстравыўшыся ў вадзе,
На хвалях Прыпяці ільсніцца.
Падобнага няма нідзе,
Падобны нават не прысніцца.*

*І раптам стужкі праз кілім
Ляглі на небе залатыя.
У іх праменні залатым
Растанулі узоры тыя.*

*На неба перайшло святло
Ад урачыстага світаньня.
А следам сонца узыхло
На васільковым азяне.*

*Зашчабятая птушыны хор.
Затрапятаў аер, чароты.
Загаманіў зялёны бор.
Зашалясцела ўсё балота.*

*Уперак Прыпяці лягла
Дарога, тканая з праменьня,
Або з крышталю, ці са шкла,
Ці з самацветнага камення...*

*Дарогай раніца да нас
Ішла з вышынь, святлом спавіта.
І на зямлі была яна,
Была на небе, у блакітах...*

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ПААЗЕР'Е, Падзвінне (*заканчэнне артыкула*). На адлегласці 50 – 60 м у глыбіні сядзібы будавалі гумно. Лазню размяшчалі яшчэ далей. Гумно ў мясцовым значэнні – гэта комплекс гаспадарчых пабудоваў з уласна гумном (ток, такаўня), сушылкай (асець, ёўня), пуняй для саломы, кулёў, сена, азяродамі. На адкрытай мясцовасці нярэдка ставілі невялічкі млын-вятрак, што задавальваў патрэбы сялянскай гаспадаркі. Тыповая планіроўка жылля: хата + сенцы + стопка (варыўня). Зруб хаты рабілі з круглых бярвёнаў хвой або елкі, звязаных паміж сабой у просты вугал «з астаткам» («у чашку»). Стрэхі звываюцца 2-схільныя закатам, з 2-й паловы XIX ст. – каркасныя («на кроквах»); крылі іх саломай «пад колас», чаротам, радзей – дранкай, гонтай.

Для традыцыйнага адзення жыха-

роў уласцівы прамы, свабодны крой. Найбольш пашыраныя колеры адзення белы і светла-шэры. З верхняга адзення, апрача агульнабеларускіх світ і кажухоў, у шырокім ужытку быў палатняны насоў, які насілі ў любое надвор'е. Паёснае жаночае адзенне вызначалася значнай тыпалагічнай разнастайнасцю: лянныя спадніцы, рознаколерныя набойкі, саяны, андаракі, узорныя дрыліхі (як прыклад, лепельскі строй). Ва ўзорнай тэхніцы ўпрыгожвання пераважалі вышыўка і набойка, якія ў жаночым адзенні (сарочках, фартухах) гарманічна спалучаліся з карункамі і мярэжкай. У вышыўцы дамінаваў чырвоны колер, у набойцы – сіні ці блакітны (адсюль і мясцовая назва майстроў-набойшчыкаў – сіпельнікі). Аснову ўзорных матываў набойкі складалі стылізаваныя рамонкі, незабудкі, гарошак, суніцы і

інш., што часам спалучаліся з геаметрычным арнамантам. Кераміка вызначалася масіўнасцю формы (да апошняга часу тут захаваўся налеп) і грунтоўнасцю апрацоўкі, што павышала яе функцыянальна-ўтылітарны якасці.

Рэгіянальнай асаблівасцю вызначаюцца мясцовыя вусна-паэтычныя творчасць і традыцыйная абраднасць. Побач з агульнабеларускімі каляндарна-земляробчымі і сямейна-абрадавымі песнямі пашыраныя тыя жанры, што ў іншых рэгіёнах маюць абмежаваны арэал або зусім неведомыя, – валачобныя, калядныя, масленічныя, талочныя, ільнаробчыя, ярынныя песні. Для песеннага фальклору ўласцівае сольнае (манадыйнае) выкананне: мелодыя песень роўная, з плаўнымі пераходамі, напевы нетаропкія і свабодныя. Мясцовыя гаворкі Паазер'я складаюць групу паўночна-ўсходняга дыялекту.

ПАВЕЛ РУСІН З КРОСНА [1470(?), г. Кросна, Польшча – 1517] – паэт-лацініст. Гуманіст. Вучыўся ў Кракаўскім і Грэйфсвальдскім (Памеранія) універсітэтах. У 1499 г. атрымаў ступень бакалаўра,

у 1506 г. магістра вольных мастацтваў. У 1506 – 1516 г. прафесар Кракаўскага ўніверсітэта. Сярод яго вучняў сярэднявечны літаратар, паэт-лацініст Ян Вісліцкі (аўтар эпічнай гістарычнай паэмы «Пруская вайна», 1515), якому ён прысвяціў хвалебную элегію. Аўтар зборніка паэтычных твораў (1509). Выдаваў творы старажытна-рымскіх пісьменнікаў з сваімі вершаванымі і празаічнымі прадмовамі: А. Персія Флака (1508), Л. Сенека (1513).

ПАВЕЦЬ, павётка – прыбудова для гаспадарчых прыладаў, дроваў дэя інш. у сялянскім двары. Найчасцей былі адкрытыя (у выглядзе навеса) ці агароджаныя аполкамі, дошкамі. Аснову каркаснай канструкцыі павеці складалі слупы (сохі), што падтрымлівалі 1- ці 2-схільную страху. Павець, дзе захоўвалі сані, вазкі, калёсы і інш. сельгасінвентар, зазвычай называлі вазоўняй ці абозняй. Павець для дроваў, дзе стаялі калода, козлы, віселі калуны, сякеры, пільы, называлі дрывотняй або дрывотнікам.